

**Giorgos Kallis, Susan Paulson,
Giacom D’Alisa, Federico Demaria**

The Case for Degrowth

Cambridge: Polity Press, 2020., 140 str.

Izdana u nakladi Polity Pressa, knjiga *The Case for Degrowth (Argumentacija za odrast)* dio je serijala koji se bavi afirmacijom alternativnih politika za suočavanje s ekološkom i društvenom krizom. Napisali su je vodeći znanstvenici u području odrasta – antropologinja Susan Paulson i ekonomisti Giorgos Kallis, Giacomo D’Alisa i Federico Demaria – pa je *The Case for Degrowth (Argumentacija za odrast)* referentno djelo za upoznavanje s idejama, pojmovima i praksama odrasta.

Knjiga se može podijeliti u dva dijela, gdje su prva dva poglavlja usmjerena na analizu kontradiktornosti ekonomskog sustava koji je fokusiran na rast i nužnosti prihvatanja odrasta u svrhu ublažavanja suvremenih kriza. Preostala tri poglavlja orijentirana su na razmatranje postojećih pozitivnih društveno-ekonomskih praksi i predstavljanje formalnih i neformalnih mjera koje su u skladu s odrastom. U predgovoru se autori osvrću na situaciju u kojoj je knjiga dovršena, nedugo nakon što je Svjetska zdravstvena organizacija proglasila pandemiju koronavirusa, a koja je dovela do nekih očitovanja odrasta u društvu kao što su usporevanje globalne ekonomije i prioritiziranje solidarnosti. Iako su povijesno krize pokazale potencijal za pokretanje širih društvenih promjena, autori napominju kako je za etabliranje odrasta kao političke i ekonomske prakse nužno planirano i svrhovito djelovanje.

U prvom poglavlju autori podcrtavaju ne-logičnosti vječnoga eksponencijalnog rasta koji je glavna nit vodilja suvremene svjetske

politike i ekonomije. Razmišljajući o Zemlji kao planetu s ograničenim resursa, narativ o “stabilnom” rastu BDP-a od 3% godišnje postaje kontradiktoran i krajnje nemoguć (dakako, ako postoji želja za očuvanjem biljnih i životinjskih vrsta). Ipak, ostaje pitanje zašto zdravorazumske i znanstvene spoznaje o negativnim društvenim i ekološkim ishodima suvremene utrke za rastom ne dovode do značajnijih promjena sustava? Autori razlog vide u globalizaciji ideje i praksi stalne ekonomske ekspanzije koja je uništila kulturne, biološke, lingvističke, tehnološke i religijske različitosti koje bi bile temelj otpornosti i akcija usmjerenih promjeni. Stoga se knjiga obraća građanima, kreatorima politika i aktivistima da prihvate odrast, ideju koja je usmjerena na smanjenje potrošnje sirovina i tržišnih transakcija i izgradnju institucija, odnosa i ljudi koji žive dobro u sistemu bez gospodarskog rasta. Ipak, autori ne pozivaju na radikalnu i rušilačku promjenu nego promjene koje bi bile u skladu s odrastom temeljene na interakciji i uzajamnom odnosu dominantnih i alternativnih praksi. Takvu sinergiju vide u praksama zadrugarstva, dajući primjere stambenih zadruga i zadržanih banaka koje unutar dominantnoga tržišnog modela stanovanja i bankarskog sektora skreću fokus s profita na društveno blagostanje.

Sljedeće poglavlje posvećeno je povijesnim ishodištima i odnosima moći unutar sistema koji zagovara rast. Autori začetak ere u kojoj je ekonomski rast postao osnovni prioritet smještaju u 16. stoljeće kad je kroz isprepletenost europskog kolonijalizma, kapitalizma i rasizma uspostavljen novi oblik dominacije čovjeka nad čovjekom i čovjeka nad prirodom. Takav ekonomski sustav u odsustvu rasta dolazi u krizu, a u njegovu prisustvu zadržava stabilnost i red, što mnoge potiče na njegovo daljnje podržavanje. Autori analiziraju “standardne mjere” za odražavanje ekonomije koje su usmjerene

na smanjivanje državnih i proizvodnih troškova, na povećanje potrošnje principima zaduživanja te na sveopću eksploataciju ljudi i država na rodnoj, rasnoj, klasnoj i kolonijalnoj razini. Također demistificiraju psihosocijalne karakteristike, kroz koje se svakodnevno održava i reproducira socio-ekonomski sustav, kao primordijalne. Za razliku od *mainstream* ekonomista koji kao odgovor na ekološke i društvene probleme nude još snažniji rast, autori knjige ishodište problema vide upravo u njemu, a kao odgovor nude suprotnu paradigmu.

Poglavlje “Making Changes on the Ground (Stvaranje promjena na terenu)” detektira već postojeće društveno-ekonomske prakse kojima je osnovni cilj dobrobit zajednice. Prema autorima, svijet u kojem danas živimo pojedince usmjerava na produktivnost i konzumerizam kroz težak rad, hedonizam, kompetitivnost i individualna postignuća, čemu se suprotstavlja logika jednostavnijeg i umjerenijeg življenja u zajedništvu s drugima. Autori ističu primjere brojnih osoba i zajednica čiji je rad motiviran željom za smanjenjem negativnih odnosa ljudi prema ljudima i ljudi prema prirodi. Razmatraju primjere kooperativne proizvodnje, inovativnih načina potrošnje i solidarnosti u Barceloni, gdje dvojica autora žive i rade, ali i u drugim dijelovima svijeta. Autori napominju kako će pokušaji suprotstavljanja mehanizmima rasta sigurno dovesti do nekonzistentnosti, međutim nadu u osmišljavanje inovativnih ideja i praksi vide kroz međusobno ohrabivanje, a ne kroz prozivke za licemjerstvo. Također pozivaju na suživot spomenutih alternativnih praksi i ustoličenih javnih i privatnih uređenja jer cilj odrasta ne vide u zamjeni jedne monokulture drugom.

Iako entuzijastični oko primjera na mikrorazini, autori su svjesni da isključivo političke i institucionalne reforme mogu dovesti do promjena na globalnoj razini. U poglavlju “Path-breaking Reforms (Prijelomne reforme)” izneseno je pet tipova reformi koje su

usmjerene budućnosti u kojoj ljudi rade, proizvode i konzumiraju manje, dijele više, imaju više slobodnog vremena i žive dostojanstvene živote. Te reforme uključuju *Green New Deal (Zeleni plan)*, univerzalni temeljni dohodak i javne usluge, politike suprotstavljanja privatizaciji i komodifikaciji, politike smanjenja radnih sati i javno financiranje koje bi podupiralo spomenute reforme. Sve su mjere u knjizi podrobno analizirane te je istaknuta njihova međusobna sinergija koja bi se bazirala na oporezivanju onoga što šteti i ulaganju u ono što pokreće i održava društvo i okoliš. Treba naglasiti kako spomenutim mjerama autori žele “uvesti red” u zemlje članice OECD-a prije nego što se smjernice za odrast ponude ostatku svijeta, preko čijih se leđa trenutačno ostvaruje rast i koje trpe posljedice klimatskih promjena.

Posljednje poglavlje posvećeno je pitanjima o tome tko će biti nosioci promjene u smjeru odrasta i za koga, mogućnostima i preprekama u različitim formalnim sferama te mogućnostima i preprekama za jedinstvo među različitim akterima. Kako bi se spriječila daljnja eksploatacija prirode, ljudi i država i borba za geopolitičku moć potrebna je višedimenzionalna strategija koju bi na globalnoj razini provodila međunarodna tijela. Ipak, autori nisu toliko optimistični i uviđaju zaziranje od implementacije odrasta u službenu politiku, odnosno rezigniranost prema zadiranju u mehanizme rasta. Razlog tomu vide u strahu od ekonomskih, društvenih i političkih prekida do kojih bi moglo doći u odsustvu rasta te napominju kako će onima koji zastupaju odrast biti teško dokinuti uvjerenja o stabilnosti, tradiciji i moći koje obećava postojeći sustav. U tom ozračju autori zajedništvo i udruživanje onih koji žele činiti male i velike promjene u smjeru odrasta vide fundamentalnima.

Knjiga je zaokružena cjelinom “Frequently Asked Questions (Često postavljana pitanja)” u kojoj autori nude argumentirane odgovore na pitanja vezana uz

implementaciju ideje odrasta u društvu. U tom dijelu pružene su i smjernice za one koje je knjiga uvjerila u ideju odrasta, a tiču se daljnjeg širenja koncepcija iznesenih u knjizi, osobnih praksi smanjenja potrošnje i političkog aktivizma. Shodno tomu *The Case for Degrowth (Argumentacija za odrast)* namijenjena je publici koja se po prvi puta susreće s pojmom odrasta i koja se želi upoznati s njegovim osnovnim premisama i očitovanjima u društvu. Sami autori u prvom poglavlju knjige ističu da ideja odrasta nema jedinstvene teorijske postavke niti konkretan akcijski plan, nego se kroz različite rasprave i inicijative razvija od sedamdesetih godina 20. stoljeća kad se pojavila misao o *décroissance*. To je sigurno jedan od osnovnih problema za one koji traže jasne i jednoznačne odgovore i očito je kako te odgovore u ovoj knjizi neće pronaći. Autorima bi

se moglo zamjeriti preveliko oslanjanje na *bottom-up* pristup. Jasno je kako su individualne i društvene prakse koje su predstavljene u knjizi temelj za pokretanje promjena, no za pomake na globalnoj razini potrebne su koordinirane formalne reforme koje autori predstavljaju u četvrtom poglavlju. Zato iznenađuje njihova sumnja u mogućnost, želju i održivost inkorporiranja tih reformi u nekakav službeni politički narativ koja je vidljiva u posljednjem poglavlju knjige, a koja bi se mogla protumačiti njihovim (suviše) realnim očekivanjima od budućnosti. Ipak, autori knjigu zaključuju u optimističnom tonu navodeći: "Čak i kad vidljivi pothvati naiđu na prepreke i zazor, komadići rizoma – u ovom slučaju, zdrav razum, društvene prakse i odnosi – preostaju u tlu gdje rastu i pojavljuju se u novim manifestacijama." (2020: 105, 106).

Sara Čović

Odsjek za sociologiju Sveučilišta u Zadru

